

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 19.05.1981, sp. zn. Tpjf 46/80, ECLI:CZ:NS:1981:TPJF.46.1980.1

Číslo: 40/1981

Právní věta: Zhodnocení poznatků o praxi soudů při trestním postihu recidivistů.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 19.05.1981

Spisová značka: Tpjf 46/80

Číslo rozhodnutí: 40

Číslo sešitu: 7-8

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Maření výkonu úředního rozhodnutí, Ochranné léčení, Ochranný dohled, Recidiva, Ukládání trestu

Předpisy: 140/1961 Sb. § 31 odst. 3
§ 13 odst. 1 44/1973 Sb. § 2 odst. 2
§ 188 odst. 1 písm. f 150/1969 Sb. § 7 písm. c
§ 3 odst. 2
§ 34 písm. j)
§ 35 odst. 2
§ 39a odst. 2 písm. b)
§ 39a odst. 3
§ 4 odst. 1
§ 4 odst. 2
§ 4 odst. 4 60/1961 Sb. § 13 písm. c
§ 41
§ 42
§ 59 141/1961 Sb. § 89 odst. 1 písm. c

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 40/1981 sb. rozh.

Zhodnocení poznatků o praxi soudů při trestním postihu recidivistů

(Trestní kolegium Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 19. 5. 1981 č. j. [Tpjf 46/80.](#))

K základním problémům boje s kriminalitou patří problém recidivy. Recidiva výrazně ovlivňuje stav a

dynamiku kriminality, zejména některé její druhy. Recidivisté ve smyslu trestního zákona stabilně představují zhruba jednu třetinu osob odsouzených soudem za trestné činy a přečiny.

Boj proti recidivní kriminalitě se proto jeví jako jeden z klíčových problémů, jehož postupné řešení může významně přispět k omezování a zatlačování kriminality, o něž usiluje socialistická společnost. Těžiště boje proti recidivě, stejně jako proti kriminalitě vůbec, leží v odstraňování jejich příčin a podmínek. To je však dlouhodobá záležitost. V současných podmínkách socialistické společnosti trestněprávní prostředky ochrany před recidivní kriminalitou mají a ještě dlouho budou mít důležitou úlohu. Soudy mají v procesu trestněprávní reakce společnosti na trestnou činnost recidivistů významnou, i když nikoli nejdůležitější roli. Jen zákonné a spravedlivé rozhodnutí soudu o vině a trestu může zajistit náležitou ochranu společnosti, působit výchovně na pachatele i na ostatní občany. Je nezbytným předpokladem úspěšné realizace resocializačního procesu. Těžiště vlastního procesu resocializace, tj. převýchovy pachatele a jeho společenské reintegrace, však leží v realizaci tohoto procesu, to znamená ve výkonu trestů, ochranných opatření a postpenitenciární péče, zejména však ve výkonu trestu odnětí svobody, který je ústředním článkem procesu resocializace recidivistů. Záleží především na tom, jak intenzívně je využito doby výkonu trestu pro skutečně efektivní nápravně výchovné působení na odsouzeného; jen v ukládání trestů a v lineárním zostřování represe nelze vidět jedinou ani hlavní záruku úspěšného boje proti recidivě.

Náležité, zákonu odpovídající využití trestněprávních prostředků v rukou soudů je předmětem tohoto zhodnocení, které vyplývá pro Nejvyšší soud ČSSR jako úkol ze souboru opatření k omezování recidivy přijatých součinností poradou federálních a republikových orgánů trestního řízení ve smyslu doporučení obsaženého v usnesení vlády ČSSR č. 114 z 8. května 1974. Zhodnocení bylo provedeno v součinnosti s nejvyššími soudy republik. Jejich kontrolní hodnotící zprávy o postihu recidivistů zpracované v součinnosti s ministerstvy spravedlnosti ČSR a SSR a krajskými, popř. městskými soudy byly hlavním zdrojem poznatků pro toto zhodnocení. Mimoto bylo využito některých poznatků ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR, poznatků Generální prokuratury ČSSR, která plní úlohu koordinátora při realizaci opatření k omezování recidivy, poznatků ze soudní a prokurátorské statistiky a vlastních poznatků Nejvyššího soudu ČSSR. Základním východiskem zhodnocení je zpráva Nejvyššího soudu ČSSR č. Tpfj 28/73, uveřejněná pod č. 10/1974 sb. rozh. tr., v níž byly řešeny hlavní problémy pojmu recidivy ve smyslu platného trestního zákona, jejího hodnocení soudem a postihu recidivistů.

I. Stav a dynamika recidivy

V r. 1975 se rozšířila hlediska při statistickém vykazování recidivy. Kromě osob odsouzených pro úmyslný trestný čin vůbec a pro úmyslný trestný čin téže povahy se ještě zvlášť vykazují osoby, u nichž soud k okolnosti, že se dříve dopustily trestného činu nebo přečinu, přihlížel při rozhodování o trestu. Na označení těchto osob se ve statistických přehledech používá i termín „Recidivisté označení soudem“. Již z toho a dále z pokynů ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR o nové úpravě statistického sledování recidivy vyplývá, že v této rubrice se vykazují nejen recidivisté ve smyslu trestního zákona (zejména ve smyslu § 34 písm. j/ tr. zák.), ale např. i osoby, které opakovaly trestnou činnost, u nichž však dřívější odsouzení bylo zahlazeno. Proto ani po této úpravě nelze ze statistických podkladů vydělit osoby, u nichž jsou splněny všechny formální i materiální podmínky recidivy ve smyslu platného trestního zákona. Přesto nově zavedené hledisko odráží věrnějším způsobem skutečný stav recidivy v právním smyslu.

Do roku 1976 se projevovaly ve vývoji recidivy všestranně nepříznivé tendence. Stoupal nejen podíl osob dříve již odsouzených na celkovém počtu odsouzených (s určitými výkyvy ovlivněnými amnestiemi), ale i absolutní počet těchto osob. V r. 1977 došlo ve vývoji recidivy k určitému zlomu, když absolutní počet recidivistů začal postupně klesat (z 51 644 v r. 1976 na 45 313 v r. 1979). Růst podílu recidivistů na celkovém počtu odsouzených se však nezastavil a tento podíl dále roste (34,2 v

r. 1972, 40,7 v r. 1976, 42,6 v r. 1979, 45,1 v r. 1980). Tyto tendence se projevují jak ve federaci, tak v obou národních republikách. Přitom v ČSR je podíl recidivy trvale výrazně vyšší (zhruba o 4-5) než v SSR.

Recidiva u pachatelů přečinů činí cca jednu třetinu celkové recidivy. Tendence vývoje recidivy u pachatelů přečinů v ČSSR jsou přitom výrazně nepříznivější než u pachatelů trestných činů, neboť stoupá nejen podíl recidivistů na celkovém počtu odsouzených za přečiny, ale i absolutní počet recidivistů. Hlavním faktorem, který zde působí, je zřejmě též zavedení nové skutkové podstaty maření výkonu ochranného dohledu podle § 7 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech. Pokles počtu recidivistů jde tedy výlučně ve prospěch recidivy u pachatelů trestných činů. Ve vnitřní struktuře recidivy dochází v důsledku toho k přesunům směrem k méně závažné kategorii soudně trestných deliktů.

Zatímco v ČSR je podíl recidivy u přečinů vyšší než u trestných činů, v SSR je tomu naopak.

U speciální recidivy (u osob dříve odsouzených pro úmyslný trestný čin téže povahy) jsou vývojové tendence obdobné jako u obecné recidivy (pokles absolutního počtu recidivistů, mírný růst podílu této recidivy, nižší podíl speciální recidivy v SSR než v ČSR). Výrazně nižší je podíl této recidivy u pachatelů přečinů než u pachatelů trestných činů.

Recidiva se v podstatě omezuje na trestné činy podle hlavy páté, sedmé, druhé, deváté, třetí a šesté zvláštní části trestního zákona. V r. 1979 bylo nejvíce recidivistů odsouzeno za trestné činy opilství podle § 201 tr. zák. (3884 osob) rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. (3655 osob), ublížení na zdraví podle § 221 a 222 tr. zák. (3083 osob), výtržnictví podle § 202 tr. zák. (2995 osob), příživnictví podle § 203 tr. zák. (2520 osob), krádeže podle § 247 tr. zák. (2481 osob), ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 223 a 224 tr. zák. (2256 osob), neoprávněného užívání cizího motorového vozidla podle § 209a tr. zák. (1916 osob), útoku na veřejného činitele podle § 155 a 156 tr. zák. (1101 osob) a zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. U přečinů je zdaleka nejvíce recidivistů odsouzeno za příčiny podle § 8, 3 a 7 zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech. Většina recidivistů se dopouští trestné činnosti, která je vzhledem k trestním sazbám jinak považována za trestnou činnost menší nebezpečnosti pro společnost (přečiny, trestné činy se sazbou do 6 měsíců, 1 roku, dvou let, tří let, resp. pěti let); jen menší část recidivistů páchá z tohoto hlediska závažnou trestnou činnost.

Nejvyšší podíl recidivy je vykazován u trestných činů příživnictví a zanedbání povinné výživy, dále pak u trestných činů krádeže, loupeže, útoku na veřejného činitele, znásilnění, výtržnictví, úmyslného ublížení na zdraví a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. U přečinů je to především přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 zák. o přeč. (více než 90 recidivistů), dále pak přečin podle § 8, 9, 10 a § 3 zák. o přeč.

Nejčastěji se opakované trestné činnosti dopouštějí recidivisté věkové skupiny 25-29letých, potom 18-24letých.

Zvyšuje se počet i podíl recidivistů, kteří byli vícekrát (více než jednou) dříve odsouzeni. To naznačuje, že převýchova značné části odsouzených není účinná.

Podle statistických rozborů prokuratury asi jedna třetina recidivistů opakuje trestnou činnost do 1 roku od výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, resp. již před výkonem nebo během výkonu tohoto trestu. Tato skutečnost naznačuje, že je žádoucí v rámci objektivních možností zvýšit účinnost výkonu trestu odnětí svobody a postpenitenciární péče, u soudů pak odstranit průtahy při nařizování výkonu trestu odnětí svobody. Zhruba čtvrtina recidivistů opakuje trestnou činnost ve zkušební lhůtě podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění, dále v době výkonu trestu nápravného opatření,

popř. jiného trestu bez odnětí svobody, resp. do 1 roku od uplynutí zkušební doby, popř. od výkonu trestu bez odnětí svobody. Tyto údaje znovu potvrzují nutnost zvýšit výchovný účinek trestů bez odnětí svobody, zejména zintenzívněním účasti společenských organizací, účelným využíváním tzv. přiměřených omezení a zesílením všech forem kontroly, které má soud k dispozici.

U recidivistů označených soudem maximální stav co do počtu byl dosažen v r. 1976. Od té doby počet těchto recidivistů klesá. Mírně se však zvyšuje jejich podíl na celkovém počtu odsouzených, který činí zhruba 31 Na rozdíl od předchozí kategorie pachatelů dříve odsouzených, u recidivistů označených soudem se v poslední době neprojevuje mezi republikami výraznější rozdíl v celkovém stavu; rozdíl je jen v tom, že v ČSR je vyšší podíl této recidivy u pachatelů přečinů než u pachatelů trestných činů, kdežto v SSR je tomu naopak.

Pozoruhodná je relace mezi osobami dříve již odsouzenými a recidivisty označenými soudem. Projevují se zde výraznější odlišnosti nejen mezi republikami, ale i mezi jednotlivými kraji. V SSR se v r. 1979 vykazuje o cca 10 více soudem uznaných recidivistů v relaci ke všem osobám dříve odsouzeným než v ČSR. Tento rozdíl je ještě výraznější u pachatelů trestných činů (cca 15). Poměrně velké rozdíly jsou též mezi jednotlivými kraji (srov. přílohy č. 4 a 5). Skutečnost že podíl recidivistů označených soudem na celkovém počtu odsouzených i na počtu osob dříve již odsouzených nekoresponduje s podílem této poslední kategorie recidivy (v republikách je poměr těchto dvou kategorií recidivy k celkovému počtu odsouzených navzájem obrácený), dále poznatky ministerstev spravedlnosti a nejvyšších soudů republik z prověrek postihu recidivy a statistického vykazování recidivy ukazují, že kromě odchylek objektivně odůvodněných zde hraje nezanedbatelnou roli i subjektivní činitel. Ve vykazování recidivy soudem uznané se někdy projevuje vliv názorů, že recidivistovi je vždy třeba uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Tyto názory nemají žádné zákonné opodstatnění, když recidiva je podle povahy věci různého stupně závažnosti a nemusí proto vést vždy k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody (podrobněji srov. zhodnocení č. [Tjpf 28/73](#)).

Vnitřní struktura recidivy uznané soudem podle kategorií deliktů (vyšší podíl u pachatelů přečinů než u pachatelů trestných činů v ČSSR a v ČSR, v SSR naopak vyšší podíl u pachatelů trestných činů než u pachatelů přečinů) a podle druhů trestné činnosti je v podstatě stejná jako u osob dříve již odsouzených pro úmyslný trestný čin vůbec.

II. Praxe soudů při zjišťování a posuzování recidivy jako přitěžující okolnosti

1. Zjišťování skutečného stavu věci

Základním předpokladem správného právního závěru soudu, že předchozí odsouzení zakládá přitěžující okolnost recidivy ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. (popř. přitěžující okolnost v zákoně výslovně neuvedenou, ale recidivě obdobnou, byl-li pachatel trestného činu dříve odsouzen pro přečin) z hlediska formálních náležitostí i z hlediska materiální podmínky, je zjištění všech pro to rozhodných skutečností. Je třeba zejména zjistit, zda pachatel byl dříve odsouzen, pro jaký trestný čin nebo přečin, jaké byly konkrétní okolnosti skutku a jeho motivace, jaký trest byl pachateli uložen a zda jej vykonal a kdy, a zda odsouzení není zahlazeno. Dále je třeba zjišťovat, jak se pachatel choval ve výkonu trestu a jak výkon trestu na něj působil, jak se choval v době po odsouzení, resp. po výkonu předchozího trestu. Tyto skutečnosti lze zpravidla úplně a správně zjistit jen na základě obsahu spisu o předchozím odsouzení, v němž by popř. měly být založeny i doklady týkající se výkonu trestu, resp. ochranných opatření. Jestliže tyto skutečnosti nelze zjistit ze spisu, měly by být zjišťovány jinými důkazními prostředky. Zjištění uvedených skutečností je nezbytné i pro posouzení významu a závažnosti (stupně nebezpečnosti) recidivy v souhrnu ostatních okolností, které jsou rozhodující při výměře trestu.

Uvedené skutečnosti by zásadně měly být zjištěny a potřebné důkazy opatřeny již v přípravném řízení (§ 89 odst. 1 písm. c/ tr. ř.). Nesplnění tohoto požadavku může být ve vyšetřování důvodem vrácení věci prokurátorovi k došetření (§ 188 odst. 1 písm. f/ tr. ř.).

Praxe soudů obou republik, i když se do jisté míry zlepšila, není však v tomto směru ještě stále uspokojivá. V mnoha případech si soudy neopatřily spisy o předchozím odsouzení a recidivu posuzovaly jen na základě popisu rejstříku trestů, a to i tehdy, když záznam v rejstříku nebyl zcela jasný nebo úplný a neobsahoval všechny potřebné skutečnosti zejména z hlediska, zda byl či nebyl uložen souhrnný trest nebo zda vykazované odsouzení není zahlazeno. Jen některé ze soudů, u nichž byl proveden průzkum, důsledně vyžadují spisy o předchozích odsouzeních a opírají se o jejich obsah při svém rozhodování o přitěžující okolnosti recidivy. Pokud byly spisy opatřeny, z protokolů o hlavním líčení není často zřejmé, které jejich části byly v hlavním líčení čteny. Co soud zjistil ze spisů o předchozích odsouzeních, není zpravidla zřejmo ani z odůvodnění rozsudků. Odůvodňování rozsudků je vůbec neslabším článkem činnosti soudů při zjišťování a posuzování recidivy. Rozsudky často jen registrují předchozí odsouzení uvedením soudu, data a spisové značky odsouzení, trestného činu a trestu bez jakékoliv bližšího konkrétního rozboru. Nejednou se vypočítávají předchozí odsouzení bez rozlišování, zda jsou zahlazena či nikoliv. Často není uvedeno, zda soud posuzoval registrované odsouzení jako přitěžující okolnost recidivy či nikoli a z jakých důvodů. Tím spíše chybějí úvahy o tom, jaký význam přikládal soud předchozímu odsouzení při výměře trestu. Za tohoto stavu neposkytují rozsudky spolehlivý podklad pro statistické vykazování soudem označených recidivistů a toto vykazování ztrácí do jisté míry objektivní podklad a smysl. V řadě případů byly zjištěny nesrovnalosti mezi rozsudkem, popř. obsahem spisu a SLT (statistickým listem trestním).

Jiné důkazy, např. opatření zprávy z NVÚ, kde odsouzený naposledy odpykával trest odnětí svobody, není-li založena v trestním spisu apod., potřebné k posouzení recidivy a jejího významu, se neprovádějí.

2. Posuzování formálních náležitostí recidivy

Problémy spojené s výkladem pojmu recidivy ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. byly podrobně řešeny ve zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR č. [Tpjf 28/73](#). Z praxe soudů byly zcela odstraněny některé nedostatky [posuzování předchozího odsouzení pro přečin, popř. pro provinění nebo přestupek jako recidivy ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. u pachatele trestného činu] nebo jsou zjišťovány jen ojediněle (případy posouzení souběhu při ukládání souhrnného trestu podle § 35 odst. 2 tr. zák. jako recidivy). Ve větší míře se však nadále vyskytují případy, kdy se zahlazené odsouzení hodnotí jako přitěžující okolnost recidivy, a to zejména tehdy, když byl pachatel dříve vícekrát odsouzen. Při zahlazeném odsouzení nelze nikdy přihlížet ke skutečnosti odsouzení, ale - má-li tato skutečnost materiální význam - pouze ke skutečnosti, že pachatel v minulosti již spáchal trestný čin, popř. přečin. Tato skutečnost však není totožná s recidivou. Její odlišný význam po obsahové a materiální stránce při výměře trestu byl podrobně zdůvodněn v cit. zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR.

3. Posuzování materiální podmínky recidivy

Vzhledem k nedostatku při odůvodňování rozsudků zpravidla nelze zjistit, jaké úvahy vedly soud k tomu, že považoval za splněnou materiální podmínku recidivy, popř. naopak ji nepovažoval za splněnou. V případech, kde soud považoval předchozí odsouzení za přitěžující okolnost recidivy, byl tento závěr, i když nebyl odůvodněn, většinou správný i z hlediska materiální podmínky recidivy a odpovídal obsahu spisu.

Nejvyšší soudy republik konstatují spíše opačná pochybení, totiž že soud nepřihlížel k předchozímu nezahlazenému odsouzení jako k přitěžující okolnosti, ačkoliv k němu přihlížet měl. Podstata těchto pochybení záležela většinou v tom, že soud hodnotil izolovaně jen některou, z tohoto hlediska

významnou okolnost, pro kterou k odsouzení nepřihlížel, a nehodnotil komplexně všechny okolnosti charakterizující předchozí odsouzení a jeho vztah k nové trestné činnosti.

Předchozí odsouzení se nehodnotilo jako přitěžující okolnost např. jen pro odstup doby, která uplynula od předchozího odsouzení, popř. od výkonu předchozího trestu, dále proto, že šlo o trestnou činnost jiného druhu, že pachatel se od posledního odsouzení řádně choval, popř. jen řádně pracoval apod. Nehodnotily se však všechny tyto a další okolnosti ve vzájemné souvislosti. Např. soud přihlížel k délce doby od předchozího odsouzení, aniž zkoumal, jak se odsouzený v této době choval. Při obecné recidivě byla často přeceňována skutečnost, že jde o trestnou činnost jiného druhu i v případech, kde pachatel byl dříve již vícekrát odsouzen pro různou trestnou činnost a celkový způsob jeho života svědčil o tom, že jde o člověka všestranně hlouběji narušeného a že opakování trestné činnosti, i když jiného druhu, není náhodné, ale je projevem této hlubší narušenosti, asociálního nebo antisociálního životního postoje pachatele apod.

Soudy mnohdy nerozlišují pojmy „odsouzen“ a „potrestán“. Při jinak stejných okolnostech skutečnost, že pachatel byl potrestán a že na něho bylo neúspěšně působeno výkonem trestu, zejména trestu odnětí svobody, má při hodnocení materiální podmínky recidivy větší význam. Také dobu, která uplynula do spáchání nové trestné činnosti, je třeba v takovém případě počítat od propuštění z výkonu posledního trestu, nikoliv od odsouzení.

Skutečnost, že uplynula doba potřebná k zahlazení odsouzení a že i jinak byly splněny hmotněprávní podmínky zahlazení (§ 69 tr. zák.), soudy v souladu s dozorovými materiály správně považovaly za důvod vylučující recidivu pro nedostatek materiální podmínky, i když odsouzení nebylo zahlazeno např. proto, že odsouzený nepodal žádost o zahlazení, že soud o zahlazení nerozhodl, ačkoliv tak měl učinit z úřední povinnosti apod. V rozporu s tím jsou však názory, že zásadně ani doba delší 10 let, která uplynula od odsouzení, popř. potrestání nevyklučuje recidivu. Nejdelší doba potřebná k zahlazení odsouzení činí 10 let [§ 69 odst. 1 písm. a) tr. zák.]. Poznatky kriminologie též ukazují, že nebezpečí recidivy prudce klesá po 3-5 letech. Recidiva po uplynutí 10 let bude proto zpravidla vyloučena buď proto, že budou jinak splněny podmínky zahlazení, nebo proto, že opakování trestné činnosti má jiné příčiny než dřívější trestná činnost (změněná životní situace, nové nebo změněné osobnostní a motivační struktury atd.) Jen výjimečně bude možno dojít k závěru, že mezi dřívější a novou trestnou činností po tak dlouhé době je kriminologicky významný vztah (stejně příčiny, opakování trestné činnosti jako projev nezměněných vlastností či sklonů pachatele apod.

4. Hodnocení závažnosti (stupně nebezpečnosti) recidivy a jejího významu pro výměru trestu

Stejně jako v případě materiální podmínky recidivy chybějí v odůvodnění rozsudků i úvahy o tom, ke kterým skutečnostem soud přihlížel při hodnocení významu recidivy pro ukládaný trest. Jen z uloženého trestu a z obsahu spisu lze dovodit, že soudy důsledněji přihlížejí k významu předchozího odsouzení a hodnotí jej podle všech nebo alespoň podle rozhodujících okolností, které odsouzení charakterizují. Přesto nadále trvají některé nedostatky.

Základním nedostatkem je, že význam předchozího odsouzení se nehodnotí komplexně na základě všech okolností, které jej charakterizují (povaha předchozí trestné činnosti, uložený trest, skutečnost, zda byl na pachateli vykonán či nikoli, doba, která uplynula, chování pachatele v této době atd.). Ne vždy se v praxi náležitě docení skutečnost, že pachatel opakoval trestný čin, popř. přečin ve zkušební lhůtě podmíněného odsouzení nebo podmíněného propuštění, popř. v době výkonu trestu nápravného opatření (k této skutečnosti může ovšem soud přihlížet, jen pokud v době rozhodování nebylo odsouzení zahlazeno ze zákona, popř. výrokem soudu), krátce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, ačkoliv mu byla poskytnuta možnost vést řádný život. Též se podceňuje obecná recidiva i v případech, kdy pachatel byl vícekrát odsouzen a trestní minulost i celkový způsob života svědčí o jeho hlubším narušení, z něhož nová trestná činnost vyplývala apod.

Druhým základním nedostatkem v přístupu k hodnocení recidivy při výměře trestu je skutečnost, že recidiva se hodnotí izolovaně a paušálně, bez souvislosti se všemi ostatními hledisky, které jsou podle zákona rozhodné pro výměru trestu. Zejména se pomíjí objektivní závažnost nového trestného činu, popř. přečinu, ačkoliv ten je důvodem trestu i základem jeho výměry.

Byla znovu zjištěna i pochybení záležející v porušení zákazu dvojího přičítání recidivy (§ 31 odst. 3 tr. zák.), když se jako přitěžující okolnost ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. hodnotilo odsouzení, které bylo znakem trestného činu (přečinu), popř. podmiňovalo použití vyšší trestní sazby.

III. Ukládání trestů recidivistům

Ze statistických podkladů lze učinit tyto obecné závěry:

1. Recidivisté podle obou statistických hledisek se stíhají výrazně přísněji než ostatní odsouzené osoby. Podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody u všech odsouzených osob činí v posledních letech asi jednu třetinu (zhruba 33), u osob dříve odsouzených pro úmyslný čin vůbec však asi tři pětiny (cca 60). Ještě přísněji se stíhají recidivisté označení soudem, u nichž podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody dosahuje téměř 90

2. Ve vývoji postihu recidivy u první statisticky vykazované kategorie se projevovala vzestupná tendence podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody do poloviny sedmdesátých let. V r. 1970 činil podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody u těchto osob 41,9, v r. 1971 50,3, v r. 1975 u pachatelů trestných činů 61,2 a u pachatelů přečinů 53,4, v r. 1979 u pachatelů trestných činů 60 a u pachatelů přečinů 58,2. V posledních letech se podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody u této kategorie ustálil a osciluje kolem 60. U druhé kategorie soudem označených recidivistů vzestupná tendence podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody trvá i v prvním pololetí 1980 (77,1 v r. 1975, 84,7 v r. 1979 a 87,2 v r. 1980), přesto ve vývoji této recidivy nenastal výraznější obrat. To ukazuje na naléhavost otázky zvýšení efektivnosti výkonu trestu odnětí svobody a postpenitenciární péče.

3. Mezi republikami existují rozdíly. V SSR je podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody u obou kategorií recidivistů nižší. Méně výrazný je rozdíl u první kategorie a do jisté míry odpovídá menšímu podílu této recidivy i menšímu podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody v SSR vůbec. Výrazný je však rozdíl u druhé kategorie recidivy, kde podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody byl do r. 1979 zhruba o 20 nižší než v ČSR; v r. 1980 se tento rozdíl zmírnil a činí zhruba 15. Významným, i když patrně nikoliv jediným faktorem zde bude různá praxe soudů při označování recidivy a jejím statistickém vykazování podle hlediska nově zavedeného v r. 1975, když v SSR soudy označují asi o 10 více osob dříve odsouzených za recidivisty než v ČSR.

Oba nejvyšší soudy republik zjišťují při svých kontrolních průzkumech soudní praxe výrazné zostření trestů ukládaných recidivistům. Vzhledem k nedostatkům v odůvodňování rozsudků při zjišťování a hodnocení recidivy lze často jen na základě spisů a z druhu a výměry uloženého trestu usuzovat, zda soud přihlížel k recidivě a zda postupoval správně či nikoliv.

Ve většině případů jsou uloženy tresty podle názoru nejvyšších soudů republik správné. Přesto se ještě vyskytují některé, již dříve konstatované nedostatky, i když v menší míře. Jde především o to, že soud uložil nesprávný druh trestu, např. podmíněný trest odnětí svobody, trest nápravného opatření, popř. trest zákazu činnosti nebo trest peněžitý jako samostatné tresty, ačkoli pro takový postup nebyly splněny zákonné podmínky. Společným jmenovatelem nedostatků tohoto druhu je, že soudy hodnotí jen některou, izolovaně vzatou skutečnost, a nehodnotí všechny okolnosti případu, které jsou pro výměru trestu rozhodné. Např. soud přihlíží jen k tomu, že opakovaná trestná činnost je jiného druhu, a nebere již náležitě v úvahu, že se pachatel této trestné činnosti dopustil ve zkušební lhůtě podmíněného odsouzení nebo podmíněného propuštění, v době výkonu trestu nápravného opatření,

krátce po výkonu předchozího trestu, že celkový způsob života pachatele svědčí o jeho všestranné narušenosti apod.

Nedostatky jsou zjišťovány i při využívání sazeb trestu odnětí svobody. Někdy se ze stejných důvodů jako při ukládání nesprávného druhu trestu ukládají nedůvodné krátkodobé tresty odnětí svobody, např. za přečiny, které se nesprávně vyřizují trestním příkazem, ačkoli by bylo na místě uložit přísnější trest, než jaký může soud uložit trestním příkazem. Nejvyšší soudy republik však konstatují, že se i v tomto směru soudní praxe postupně mění. Např. v Jihomoravském kraji byly při průzkumu přezkoumány spisy ohledně 313 osob, které byly soudem označeny za recidivisty ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. Z toho 290 osobám (92,7 %) byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, a to 55 osobám v dolní polovině trestní sazby, 83 osobám v polovině sazby, 132 osobám v horní polovině trestní sazby a 20 osobám na horní hranici trestní sazby.

Nejvyšší soud SSR zjišťuje nedostatky i při rozhodování o způsobu výkonu trestu odnětí svobody v tom směru, že pachatele trestného činu, který byl v posledních deseti letech ve výkonu trestu odnětí svobody uloženého za přečin, zařazují soudy do druhé nápravně výchovné skupiny podle § 39a odst. 2 písm. b) tr. zák., ačkoli tak vzhledem k současné právní úpravě mohou učinit, jsou-li pro to zákonné důvody, jen podle § 39a odst. 3 tr. zák. Soudy přehlížejí, že podmínkou je, aby trest byl uložen za úmyslný trestný čin, a že v řízení o trestném činu nelze použít ustanovení § 13 odst. 1 zák. o přeč. Též Nejvyšší soud ČSR konstatuje, že soudy nevyužívají ustanovení § 39a odst. 3 tr. zák. k náležité individualizaci způsobu výkonu trestu odnětí svobody podle stupně a povahy narušení pachatele a závažnosti spáchané trestné činnosti.

Ačkoliv u recidivisty přichází zpravidla v úvahu uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, otázku postihu recidivy nelze přesto zužovat jen na náležité, zákonu odpovídající používání tohoto trestu. Pojem recidivy podle § 34 písm. j) tr. zák. je široký a zahrnuje i méně závažné případy, kdy opakování trestné činnosti svědčí sice o určitém narušení pachatele a je proto třeba k němu přihlížet, ale kde charakter trestné činnosti ani osoba pachatele nevyžadují izolaci pachatele ve výkonu trestu odnětí svobody a nevylučují, že jeho nápravy lze dosáhnout i mírnějšími prostředky. Přitom je důležité, aby zejména takový pachatel nebyl odkázán sám na sebe, ale aby v době výkonu trestu bez odnětí svobody byl podroben zvýšené kontrole, vhodným omezením, která mohou zabránit, popř. znesnadnit opakování trestné činnosti, a aby mu bylo poskytnuto výchovné vedení především ze strany společenských organizací apod. Tyto obsahové složky trestů bez odnětí svobody, zejména podmíněného odsouzení a nápravného opatření, se však nevyužívají ani v méně závažných případech recidivy, kdy byl jinak důvodně uložen trest bez odnětí svobody a kde by to bylo především žádoucí. Zvýšení účinnosti trestů bez odnětí svobody jako prevence recidivy je snad ještě důležitější u prvotrestaných, protože kriminální kariéra recidivisty často začíná tím, že poprvé je odsouzen k trestu bez odnětí svobody. V tomto směru trvají již dlouho konstatované nedostatky v praxi soudů při využívání tzv. přiměřených omezení a zejména při rozvíjení součinnosti se společenskými organizacemi.

Při průzkumu nebyla věnována pozornost ani využívání dalších druhů trestů ukládaných vedle jiných trestů, zejména využívání trestů zákazu činnosti, zákazu pobytu a peněžitého trestu. Přehled těchto druhů trestů ukládaných recidivistům v r. 1979 je následující:

ČSSR

ČSR

SSR

zákaz činnosti

6109

4134

1975

zákaz pobytu

211

179

32

Osoby dříve odsouzené pro úmyslný trestný čin vůbec

peněžitý trest

1057

811

246

zákaz činnosti

3181

1798

1383

zákaz pobytu

216

1798

33

Recidivisté označení soudem

peněžitý trest

468

339

129

Z uvedeného vyplývá, že se v širším měřítku využívá jen trestu zákazu činnosti, především za trestné činy v dopravě. Ukládání trestu zákazu pobytu je spíše výjimečné, zvláště v SSR. Dostatečně se nevyužívá ani peněžitého trestu ukládaného vedle jiného trestu k zesílení účinku trestního postihu,

jestliže se uváže, že značná část recidivistů páchá trestnou činnost majetkové povahy.

IV. Zvlášť nebezpečná recidiva ve smyslu § 41 tr. zák.

Zvlášť nebezpeční recidivisté představují dlouhodobě necelé jedno procento z celkového počtu odsouzených za trestné činy. V roce 1979 bylo v ČSSR odsouzeno za trestné činy celkem 72 149 osob, z toho 695 (0,96 %) jako zvlášť nebezpeční recidivisté. Tyto počty byly rozloženy mezi jednotlivé republiky takto: v České socialistické republice bylo za trestné činy odsouzeno 46 741 osob, z toho 475 (1,02 %) jako zvlášť nebezpeční recidivisté, ve Slovenské socialistické republice 25 678 osob, z toho 220 (0,85 %) jako zvlášť nebezpeční recidivisté.

Ve srovnání s rokem 1972, kdy podíl zvlášť nebezpečných recidivistů v ČSSR činil 0,58 z celkového počtu osob odsouzených za trestné činy, je tedy možno konstatovat určitý vzestup. Vzhledem k tomu, že počet i podíl zvlášť nebezpečných recidivistů je v dlouhodobém přehledu v podstatě stabilní a výkyvy se projevují jen v jednotlivých letech, nelze z uvedeného srovnání učinit spolehlivý závěr o nepříznivé tendenci vývoje této nejzávažnější formy recidivy.

Vnitřní struktura zvlášť nebezpečné recidivy odpovídá v hrubých rysech struktuře ostatních forem recidivy. V roce 1979 bylo uznáno nejvíce odsouzených za zvlášť nebezpečné recidivisty u trestného činu krádeže (190), rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (189), příživnictví (117), podvodu (37), výtržnictví (35), zanedbání povinné výživy (20), loupeže (17) a neoprávněného užívání cizího motorového vozidla (17), ublížení na zdraví podle § 221 tr. zák. (11), znásilnění (8), vraždy (7). U ostatních trestných činů jsou to jen ojedinělé případy.

Vykonaným průzkumem praxe soudů při posuzování zvlášť nebezpečné recidivy ve smyslu § 41 tr. zák. bylo zjištěno, že soudy obou republik vykládají a aplikují citované ustanovení již v podstatě správně a nedostatky se vyskytují jen výjimečně.

Při aplikaci ustanovení § 41 písm. a) tr. zák. nebyla zjištěna ve zkoumaném období žádná pochybení. Přetrvávají však některé nedostatky při rozhodování o zvlášť nebezpečné recidivě podle § 41 písm. b) tr. zák.

Z některých rozhodnutí není totiž patrné, ze kterých předcházejících odsouzení soud vycházel při uznání zvlášť nebezpečné recidivy, neboť ve výroku rozhodnutí se pouze obecně konstatuje, že obviněný byl v minulosti vícekrát odsouzen k nepodmíněným trestům odnětí svobody, které alespoň částečně vykonal, aniž by bylo konkretizováno, o jaká odsouzení šlo. Mnohdy nelze zjistit ani z odůvodnění rozhodnutí, která odsouzení zakládají zvlášť nebezpečnou recidivu. Ojediněle byly zjištěny i případy, kdy obviněný byl uznán zvlášť nebezpečným recidivistou jen na základě opisu rejstříku trestů, aniž by soud provedl důkaz spisy o předcházejících odsouzeních.

Dalším, i když ne příliš častým nedostatkem zůstává skutečnost, že soudy se vůbec nezabývají otázkou, zda obviněný nespáchal trestný čin jako zvlášť nebezpečný recidivista, ač okolnosti případu této možnosti nasvědčují. Nejvyšší soud SSR zjistil i opačný případ, kdy soud uznal obviněného zvlášť nebezpečným recidivistou, což odůvodnil pouze tím, že obviněný byl vícekrát potrestán pro majetkové delikty. Materiálním znakem zvlášť nebezpečné recidivy se nezabýval, ač vzhledem k okolnostem případu se právě existence tohoto znaku zdála být pochybnou (obviněný spáchal majetkový delikt se škodou na hranici mezi přestupkem a přečinem).

Zcela ojediněle byl zjištěn nesprávný postup soudů SSR spočívající v tom, že do počtu předcházejících potrestání za trestné činy téže povahy bylo započítáno i předchozí odsouzení za přečin, což je v rozporu s rozhodnutím č. 27/1972 sb. rozh. tr., v němž je tato otázka již řešena.

Při aplikaci § 42 tr. zák. nebyla zjištěna pochybení. Tresty se správně ukládají v rámci trestní sazby

zvýšené podle tohoto ustanovení. Nejvyšší soud ČSR však konstatuje, že soudy při ukládání trestů zvláště nebezpečným recidivistům někdy plně nevyužívají rozpětí této zvýšené trestní sazby.

Relativně často se projevují nedostatky v odůvodněných rozsudcích, jimiž byli obvinění uznáni vinnými jako zvláště nebezpeční recidivisté podle § 41 písm. b) tr. zák. Soudy se zpravidla omezují na pouhé konstatování předchozích odsouzení a neodůvodňují dostatečně existenci jednotlivých znaků zvláště nebezpečné recidivy. Hodnocení, zda byla splněna materiální podmínka zvláště nebezpečné recidivy, většinou vůbec opomíjejí.

V. Ukládání ochranných opatření recidivistům

1. Ochranný dohled

Ze statistických podkladů je možno vyvodit obecný závěr, že praxe soudů při ukládání ochranného dohledu recidivistům je vcelku jednotná. V r. 1979 činil v ČSR podíl uložených ochranných dohledů u recidivistů, označených tak soudem a odsouzených za trestné činy 19,46 a u odsouzených za přečiny 8,99 Celkový podíl ochranných dohledů u těchto osob činil 15,37 V SSR činil tento podíl u trestných činů 21,79 , u přečinů 6,05 a celkově 17,15 Rozdíly mezi republikami pokud jde o relaci ochranných dohledů u pachatelů trestných činů a u pachatelů přečinů odpovídají struktuře recidivy (v ČSR relativně vyšší podíl recidivy u pachatelů přečinů než v SSR).

Z uvedených údajů je rovněž možno usuzovat na důležitou skutečnost, že soudy si již uvědomují významné místo ochranného dohledu v systému prevence recidivy a počínají tohoto institutu náležitě využívat.

Při ukládání ochranného dohledu zvláště nebezpečným recidivistům podle § 4 odst. 1 zák. č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu (dále jen ZOD) nebyly zjištěny žádné závažnější nedostatky. Obligatornost ukládání ochranného dohledu je soudy důsledně respektována a případná ojedinělá pochybení jsou vždy napravena v odvolacím řízení.

Zlepšila se i praxe soudů při využívání možnosti uložení fakultativního ochranného dohledu podle § 4 odst. 2 ZOD. Provedeným průzkumem nebyly zjištěny případy uložení fakultativního ochranného dohledu, kde by nebyly splněny formální i materiální podmínky cit. zákonného ustanovení. Opačné případy, kde soudy nepoužily ustanovení § 4 odst. 2 ZOD, ačkoli pro to byly splněny všechny zákonné podmínky, sice zjištěny byly, ale jejich výskyt není nijak častý.

Při zkoumání podmínek § 4 odst. 2 ZOD soudy zpravidla vycházejí z podkladů, jež jsou opatřovány v rámci přípravného řízení. Jsou to především posudky a zprávy podávané národními výbory a zaměstnavateli obviněných a dále spisy o jejich předchozích odsouzeních.

Dostí rozmanitá je praxe orgánů přípravného řízení při podávání návrhů na uložení ochranného dohledu podle § 4 odst. 2 ZOD. V případech, kdy jsou splněny podmínky pro uložení fakultativního ochranného dohledu, zpravidla podávají orgány přípravného řízení takový návrh samy. Rozdíly jsou v tom, v které fázi trestního řízení tak učiní. Průzkum u soudů Slovenské socialistické republiky ukázal, že návrh na uložení fakultativního ochranného dohledu učiní prokurátor nejčastěji v závěrečné řeči při hlavním líčení, méně často je návrh obsažen v obžalobě, resp. v návrhu na potrestání a úplnou výjimku tvoří ty věci, v nichž uložení ochranného dohledu navrhl již vyšetřovatel v návrhu na konečné opatření. Poněkud odlišná je situace v České socialistické republice, kde je návrh na uložení ochranného dohledu podáván zpravidla již v obžalobě (návrhu na potrestání), pouze v některých krajích (Západočeský, Středočeský) převažují případy, kdy je návrh učiněn až v závěrečné řeči prokurátora při hlavním líčení. V jihočeském kraji převažují praxe, že návrhy podávají již vyšetřovatelé v návrhu na konečné opatření. Tuto praxi je třeba pokládat za optimální, neboť dává

nejvyšší záruku správného využívání možnosti ukládání ochranného dohledu podle § 4 odst. 2 ZOD.

Podle poznatků z průzkumu soudy dosud dostatečně nevyužívají možnost uložit osobě, již je ukládán ochranný dohled, fakultativní povinnosti a omezení podle § 2 odst. 2 ZOD. Pokud soudy ukládají další povinnosti a omezení ve smyslu cit. ustanovení, nejdou zpravidla nad rámec povinností a omezení v něm příkladmo uvedených. Určitou výjimku tvoří zákaz nadměrného nebo jakéhokoliv požívání alkoholických nápojů, který byl poměrně často ukládán soudy v České socialistické republice recidivistům, u nichž právě nadměrné požívání alkoholických nápojů mělo přímý nebo nepřímý vliv na spáchání trestné činnosti. Jinak obecně platí, že jiné povinnosti a omezení než ty, jež jsou příkladmo uvedeny v § 2 odst. 2 ZOD, jsou soudy ukládány spíše výjimečně a navíc v některých případech, i když uloženy jsou, se tak děje v rozporu se závěry Nejvyššího soudu ČSSR, které jsou obsaženy v materiálu č. [Tpjf 39/75](#), publikovaném pod č. 40/76 sb. rozh. tr. Tak např. je někdy pachatelům úmyslného trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. ukládána povinnost prokazovat orgánům vykonávajícím ochranný dohled plnění vyživovacích povinností, ač by bylo vhodnější těmto pachatelům ukládat přímo povinnost řádně a včas plnit vyživovací povinnost; kontrola plnění této povinnosti i tak připadá orgánu VB, který ve smyslu § 6 odst. 1 ZOD dohled vykonává.

Z uvedeného tedy vyplývá závěr, že možnost ukládání jiných povinností a omezení ve smyslu § 2 odst. 2 ZOD tak, aby ochranný dohled byl co nejefektivnější, se v praxi soudů dosud plně neuplatnila, a proto je třeba v budoucnu zaměřit tímto směrem dozorovou činnost odvolacích soudů.

Nejvyšší soudy republik nezjistily žádná vážnější pochybení v rozhodování soudů při stanovení délky ochranného dohledu. Pouze ojediněle se vyskytly případy, že soudy při rozhodování nezhodnotily důsledně všechny okolnosti případu, zejména celkový stupeň pachatelova narušení, a uložily pak ochranný dohled na dobu, jež neodpovídala charakteru daného případu.

V souvislosti s aplikací ustanovení § 3 odst. 2 ZOD nebyly zjištěny žádné nedostatky u soudů Slovenské socialistické republiky, naproti tomu v České socialistické republice se opět vyskytly případy, kdy při opětovném ukládání ochranného dohledu podle § 3 odst. 2 cit. zák. došlo k situaci, že doba, na kterou byl ochranný dohled uložen, spolu s dosud nevykonaným zbytkem původního ochranného dohledu, přesáhla tři roky.

Jen velmi zřídka se ukládá ochranný dohled podle § 4 odst. 4 ZOD. Rovněž málo časté jsou případy rozhodování podle § 5 odst. 2, § 8 odst. 1 a § 9 odst. 1 ZOD. Průzkumem nebyla zjištěna v tomto směru žádná pochybení; výjimku tvoří jediný případ, kdy soud chybně uložil ochranný dohled podle § 4 odst. 4 ZOD v době, kdy výkon trestu odnětí svobody na odsouzeném byl již skončen.

Na závěr nutno konstatovat, že podle poznatků z průzkumu odůvodňování výroků o uložení ochranného dohledu není na dostatečné úrovni, což platí zejména o ukládání fakultativního ochranného dohledu. Odůvodnění rozhodnutí jsou zpravidla příliš obecná a neobsahují konkrétní úvahy o skutečnostech, na nichž soud založil své rozhodnutí.

2. Ochranné léčení

Nejvyšší soud SSR se v rámci provedeného průzkumu zabýval rovněž otázkou ukládání ochranného protialkoholního léčení. Získané poznatky nasvědčují tomu, že soudy ve Slovenské socialistické republice dosud plně nevyužívají možnosti ukládat toto ochranné léčení, přestože značná část pachatelů - recidivistů se dopouští trestné činnosti právě pod vlivem alkoholu (přibližně 40).

Přes určité zlepšení proti minulým letům bylo zjištěno více případů, kdy soudy nevěnovaly dostatečnou pozornost objasnění všech skutečností důležitých pro posouzení, zda nejsou splněny

podmínky pro uložení ochranného protialkoholního léčení, ačkoli okolnosti případu tomu nasvědčovaly.

Nejvyšší soud ČSR se touto problematikou zabýval v nedávno provedeném zhodnocení praxe soudů při ukládání a výkonu ochranného protialkoholního léčení, které však nebylo speciálně zaměřeno na recidivisty. Lze konstatovat, že situace je při využívání tohoto ochranného opatření u recidivistů v podstatě stejná, jako ve Slovenské socialistické republice.

3. Postih recidivistů pro maření výkonu ochranného dohledu podle § 7 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech

Při rozhodování o přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona o přečinech postupují soudy obou republik v zásadě správně. Při rozhodování o vině věnují dostatečnou pozornost zjišťování skutkového stavu, přičemž vycházejí především z výpovědí obviněných, listinných důkazů (spisy o odsouzení, při němž byl ochranný dohled uložen, příslušné záznamy orgánů vykonávajících ochranný dohled apod.) a v některých případech i ze svědeckých výpovědí příslušníků VB pověřených výkonem ochranného dohledu. Správně také za přečin maření výkonu ochranného dohledu soudy pokládaly soustavné nebo déletrvající úmyslné zanedbávání uložených povinností a omezení, nikoli pouze jednorázové nesplnění některé uložené povinnosti nebo omezení. Pochybení v tomto směru byla zcela výjimečná.

Vážnější nedostatky se podle zpráv nejvyšších soudů republik nevyskytly ani při ukládání trestů za přečin podle § 7 písm. c) zákona o přečinech. Soudy zpravidla ukládaly nepodmíněný trest odnětí svobody, jenž i výměrou odpovídal charakteru věci. Také v této oblasti byly nedostatky spíše výjimkou.

Ve Slovenské socialistické republice se v souvislosti s opětovným ukládáním ochranného dohledu pachatelům přečinu podle § 7 písm. c) zákona o přečinech vyskytly rozdílné názory na otázku, zda se výkon dříve uloženého ochranného dohledu přerušuje na dobu, po níž pachatel uvedeného přečinu neplní stanovené povinnosti a omezení. Nejvyšší soud SSR ve své zprávě vysvětlil, že důvody přerušování výkonu ochranného dohledu jsou taxativně uvedeny v § 7 ZOD a nelze je tedy rozšiřovat o shora naznačený důvod.

V praxi soudů České socialistické republiky se vyskytly určité nedostatky spočívající v tom, že soudy ve výroku rozhodnutí neuvedly konkrétně, které povinnosti nebo omezení a jakým způsobem pachatel porušil, popř. chybně podřadili pachatelovo jednání pod jinou z forem jednání uvedených v § 7 písm. c) zákona o přečinech.

Závěry

Recidiva výrazně ovlivňuje celkový stav a dynamiku kriminality, neboť recidivisté stabilně představují zhruba jednu třetinu osob odsouzených soudy za trestné činy a přečiny.

Do nedávné doby se ve vývoji recidivy projevovaly všestranně nepříznivé tendence. Rostl nejen absolutní počet osob dříve již odsouzených, ale i jejich podíl na celkovou počtu odsouzených. V r. 1977 se zastavil růst počtu osob dříve odsouzených, jejich podíl však nadále stoupá. K určitým příznivým tendencím dochází i ve struktuře recidivy, neboť roste podíl recidivy pachatelů přečinu na úkor recidivy pachatelů trestných činů. Zatím nelze učinit spolehlivý závěr, zda tyto tendence budou mít trvalejší charakter.

Recidiva proto nadále zůstává jedním z klíčových problémů kriminality, jehož postupné řešení by mohlo významně přispět k celkovému omezení kriminality, o něž usiluje socialistická společnost.

Důležitou úlohu v boji proti recidivě hraje trestněprávní reakce společnosti na trestnou činnost recidivistů a v jejím rámci rozhodovací a ostatní činnost soudů. Rozhodování o vině a ukládání trestů a ochranných opatření je však jen jednou fází procesu uplatňování trestněprávních prostředků proti recidivistům. Těžiště vlastního procesu resocializace a společenské reintegrace recidivistů leží ve výkonu trestů, ochranných opatření a postpenitenciární péče.

Výsledky kontrolního průzkumu praxe soudů a jiné poznatky svědčí o tom, že při postihu recidivistů došlo ve více směrech ke zlepšení v souladu s linií trestní politiky vytyčenou po XV. sjezdu KSČ.

V řadě případů vycházejí soudy při zjišťování a hodnocení recidivy ze spolehlivějších podkladů, neboť mají k dispozici spisy o předchozích odsouzeních pachatele, provádějí jimi důkaz v hlavním líčení a zjištěné skutečnosti konstatují a hodnotí v odůvodnění rozsudků. V tomto směru však přesto trvají nejzávažnější a nejčastější nedostatky, protože taková praxe není zdaleka pravidlem, protože se soudy většinou spokojují s opisem rejstříku trestů a jednotlivá odsouzení jen registrují, aniž by je náležitě hodnotily. Ojedinele se takto nesprávně postupuje i v případech zvláště nebezpečné recidivy podle § 41 tr. zák.

Většina právních pochybení při zjišťování formálních náležitostí recidivy byla z praxe soudů odstraněna, nadále se však poměrně často vyskytuje posuzování zahlazeného odsouzení jako přitěžující okolnosti recidivy ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák.

Nejzávažnější nedostatky byly zjištěny v úrovni odůvodňování rozsudků, zejména z hlediska splnění materiální podmínky recidivy a při hodnocení významu recidivy pro ukládaný trest. Úvahy soudu jsou buď jednostranné a kusé, protože se nehodnotí komplexně všechny okolnosti charakterizující předchozí odsouzení a jeho vztah k nové trestné činnosti, anebo se předchozí odsouzení v odůvodnění rozsudku pouze registruje bez jakýchkoliv dalších úvah o tom, zda je soud považuje za přitěžující okolnost ve smyslu § 34 písm. j) tr. zák. či nikoliv a jaký význam mu připisuje v souhrnu všech ostatních okolností rozhodných pro výměru trestu. Přes tyto nedostatky je většina rozhodnutí o trestu podle zjištění nejvyšších soudů republik věcně správná.

Za posledních deset let se výrazně zpřísnil postih recidivistů obou statisticky vykazovaných kategorií. S výjimkou jednotlivých zjištěných případů, v nichž byl nedůvodně uložen jiný než nepodmíněný trest odnětí svobody, popř. nebyla náležitě využita sazba trestu odnětí svobody, trestní postih recidivistů v podstatě odpovídá kriminálně politickému požadavku důrazného postihu této kategorie pachatelů. Skutečnost, že přesto nedochází k výraznějším změnám ve stavu a dynamice recidivy, svědčí kromě jiného (složitost společenských a osobnostních příčin a podmínek recidivy) o nedostatečné účinnosti resocializačního procesu zejména ve výkonu trestu odnětí svobody a v postpenitenciární fázi. Pokud jde o činnost soudů, je jejich pozornost správně zaměřována především na náležité využívání trestu odnětí svobody. Zároveň je však třeba mít na zřeteli, že soud má k dispozici i řadu dalších důležitých trestněprávních prostředků v boji proti recidivní trestné činnosti.

Skutečnost, že nezanedbatelná část méně nebezpečných recidivistů (zejména u nedbalostních trestných činů) je odsuzována k trestům bez odnětí svobody a že nejméně jedna čtvrtina recidivistů byla dříve odsouzena k takovému trestu, ukazuje naléhavou potřebu zvýšit výchovnou sílu trestů bez odnětí svobody též v souvislosti se zvýšením účinnosti boje proti recidivě. Již dlouhou dobu se zcela nedostatečně využívají obsahové složky některých trestů bez odnětí svobody, zejména podmíněného odsouzení a nápravného opatření (tzv. přiměřená omezení, výchovné spolupůsobení společenských organizací, důsledná kontrola ze strany soudů ve stadiu výkonu). V tomto směru je třeba dosáhnout rozhodného obratu v soudní praxi.

K zesílení účinnosti postihu se dále dostatečně nevyužívá celého systému trestů, zejména některých trestů, které lze uložit vedle jiného trestu (především peněžitého trestu, zákazu pobytu a zákazu

činnosti).

Důležitými trestněprávními prostředky v boji proti recidivě, které vzhledem k charakteru příčin recidivní trestné činnosti mohou být někdy účinnější než trest, jsou též ochranná opatření, především ochranný dohled a ochranné léčení. Ani zde se nevyužívají všechny možnosti. Ochranný dohled se sice ukládá v podstatě v přiměřeném rozsahu, i když se ještě vyskytují případy, kdy ochranný dohled nebyl uložen, ačkoliv pro to byly splněny podmínky uvedené v § 4 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb., ale nadále se nedostatečně využívají jeho obsahové prvky, zejména ustanovení § 2 odst. 2 cit. zák., které může významně zesílit resocializační účinek tohoto ochranného opatření. Alkoholismus je u recidivistů relativně častější než u ostatních odsouzených a je tak důležitým kriminogenním faktorem recidivní trestné činnosti. Ochranné protialkoholní léčení se však nevyužívá v dostatečné míře ani u recidivistů. Závažným limitujícím činitelem jsou i nedostatky ve výkonu tohoto léčení zejména pokud jde o léčení některých deklasovaných alkoholiků, kteří představují stále nebezpečí pro své okolí.

Přes výrazně zlepšení soudní praxe při postihu recidivistů jsou proto v činnosti soudů ještě významné rezervy, pokud jde o komplexní využívání všech trestněprávních prostředků, které mohou přispět k omezení recidivní trestné činnosti.